

Bikki István

A titkos operatív technikai rendszabályok és módszerek, valamint a K-ellenőrzés alkalmazására vonatkozó szabályok 1945–1990 között (rövid áttekintés)

A levelek és csomagok tartalmának titkos, elsődlegesen a feladó és a címzett elől rejtett módon történő ellenőrzése az írásbeliséggel szinte együtt alakult ki – a magyar terminológiában az eljárását K-ellenőrzésnek nevezték. A technika fejlődése hozta magával a szobalehallgatás modern eszközeit, a telefonlehallgatást, illetve az ellenőrzés alá kerültek vizuális megfigyelésén túl e személyek fényképezését, filmezését. Ezen eszközök és módszerek változásának, fejlődésének 1945–1990 közötti magyarországi időszakát tekinti át az alábbi dolgozat.

A titkos operatív technikai rendszabályok és módszerek alkalmazásának újraindítása 1945 után

A HM Katonapolitikai Osztály és a Politikai Rendészeti Osztály munkatársai 1945 első felében már alkalmazni kezdték az operatív technikát, illetve a levéllenőrzést. A Katonapolitikai Osztály a 72-es postahivatalban működő Cenzúra Osztályt és régi kapcsolatait, a Politikai Rendészeti Osztály viszont az itt dolgozó kommunistákat használta fel erre a célra. Hasonló feladattal jött létre a 62-es Postahivatal Cenzúra Csoportja is.¹

1945 márciusától novemberéig ezt a tevékenységet hivatalosan a koalíciós pártok és a szakszervezetek 3-3 delegáltja végezte. (A szakszervezetek delegáltjai is a kommunisták voltak.) A levéllenőrzés során kiemelték és megsemmisítették az „ellenséges propagandaanyagot”. Volt olyan nap, amikor mázsányi ilyen anyagot tüzeltek el. Ez a tevékenység 1945 novemberéig legalisan folyt úgy, hogy a leveleket ollóval felnyitották, majd elolvasás után szalaggal leragasztották és rányomták a „cenzúrázva” szöveget.² A távirati és telexanyagok ellenőrzését a 4-es Postahivatalban végezték. A gyanúsnak tartott táviratokat kézzel lemásolták, majd lefordították. A külföldi újságírók tudósításait és a rejtjeltáviratokat a távirda másológépén másolták le.³

A telefonellenőrzés hatékonysága kezdetben a technikai eszközök hiánya miatt a telefonkezelő írás-, illetve gyorsírási képességén múlt. A kezdeti 12 vonal helyett 1947-re már több száz vonal ellenőrzése vált lehetővé. A feladatok megnövekedése miatt azonban a kevésbé fontos vonalakon még sokáig gyorsírással rögzítették a beszélgetéseket.⁴

A Magyar Közösség ügyben⁵ a HM Katonapolitikai Osztály és az államvédelem az ügy „gyors és sikeres realizálásához” először készített közös intézkedési tervet.⁶

A háztartási alkalmazottakból és az alkalmi szerelmi partnerekből szervezett hálózat feladata lett az első időkben a személyes holmik, zsebek, szekrények, fiókok és táskák átkutatása. A noteszekben és más feljegyzéseken található adatok rögzítése mellett kulcslenyomatokat is készítettek. Erre a célra gyurmából készült, tartósan képlékennyé tett masszát használtak. 1948 után rendszeressé váltak a titkos házkutatások.⁷

A szobalehallgatásra alkalmas eszközöket – korlátozott számban – a szovjet állambiztonsági szervek bocsátották rendelkezésre. Ezek hálózati áramforrásból működtek és egy rádióadóból, valamint egy, a közelben elhelyezett vevőből álltak. Nagy méreteik miatt alkalmazásuk igen nehézkes volt. Az adó egy aktatáska nagyságú dobozban volt elhelyezve, amit a mikrofonnal együtt a falba építettek, a vevő kisebb asztal nagyságú, 35–40 kg tömegű berendezés volt, amely eleinte húros, majd később szalagos magnetofonhoz csatlakozott.⁸ Ugyancsak fontos feladatként határozták meg az

„ellenség” titkos anyagainak, dokumentációjának megszerzését. Az első időkben ez főként a használt indigók, illetve jelentésmásolatok formájában sikerült.⁹

Az önálló Államvédelmi Hatóság és a titkos operatív rendszabályok

Bár nem rendelkezünk teljes körű anyaggal arról, hogy az 1950. január 1-jével, a 4353/1949. (XII. 28.) MT rendelettel létrehozott önálló Államvédelmi Hatóság milyen normák szerint szabályozta a titkos operatív technika felhasználásával kapcsolatos tevékenységét, a fennmaradt parancsok, utasítások és jelentések segítenek eligazodni ezen a területen is.

A korszakra jellemző, hogy a parancsokban sokszor keverednek az egyes ügyekből levont egyedi következtetések a normatív elemekkel.¹⁰

Az ÁVH vezetőjének, Péter Gábornak 37/1951. (V. 22.) parancsa¹¹ megállapította: „Az Államvédelmi Hatóság szerveit érdeklő magánszemélyek, szervezetek és intézmények által, vagy címére küldött postai küldemények ellenőrzése bevezetésének jelenlegi rendszere, valamint a cenzúra anyagának feldolgozása és felhasználása a hálózati-operatív munkában nem biztosítja a szükséges konspirációt és az anyag helyes felhasználását az operatív osztályok által. Az ellenőrzés bevezetésekor az operatív osztályok nem veszik számításba a cenzúra lehetőségeit és postai küldemények ellenőrzésének operatív szükségességét.” Ezért elrendelte, hogy a postai küldemények ellenőrzése csak főosztályvezetői engedéllyel vezethető be, illetve azt is meg kellett határozni, hogy az ellenőrzés mennyi ideig tartson és mire terjedjen ki (pl.: levél, sajtóküldemény, távirat, csomag, pénz). A beérkezett küldeményeket csak azok a beosztottak (és főnökeik) tanulmányozhatták, akik a figyelt személy ügyében a bizalmas nyomozást vezették. Az iratok elkobzását csak kivételesen engedte meg a parancs. Azoknál a küldeményeknél, amelyek nem igényeltek sürgős intézkedést, a cenzúra alosztály rövid feljegyzést készített. Nyitniuk kellett egy „speciális” dossziét is, amely azoknak a személyeknek a nevét tartalmazta, akik imperialista országban élőkkel leveleztek.¹²

„Az imperialista hírszerző szervek által az ország területén telepített, valamint földalatti ellenforradalmi csoportok és egyéb ellenséges személyek által létesített titkos rádió adóállomások felderítése és elhárítása...” tárgykörben született az ÁVH vezetőjének 65/1951. (VIII. 29.) parancsa. E szerint az ÁVH munkatársainak többsége nem tudott arról, hogy rádióelhárítással foglalkozó részleg működik. Ezen részleg hatékonyabb működtetése érdekében – többek között – ellenőrizni kellett minden gyanús rádióállomást, illetve mindazokat a nyugatos, fasiszta múltú, gyanús kapcsolatokkal rendelkező régi amatőröket, rádiókereskedőket, rádiós szakembereket és általában a rádióhoz értő kompromittált személyeket, akik eddig nem kerültek látókörbe és ügynöki bizalmas nyomozás sem folyik ellenük.

A bel- és külföldi telefonbeszélgetések ellenőrzésének hatékonyságát kívánta növelni az ÁVH vezetője 94/1951. (XI. 20.) parancsával. Az ÁVH szerveit érdeklő telefonbeszélgetések ellenőrzését kizárólag az érdekelt főosztály vezetője engedélyezhette és azt csak pontosan kitöltött szolgálati jegyen lehetett kérni. Azt legfeljebb 30 napra lehetett igényelni, bár ez a határidő szükség esetén meghosszabbítható volt. Egyidejűleg meg kellett teremteni a Budapest és a vidéki városok közötti telefonbeszélgetések technikai lehetőségét.

Az ellenség titkos hírközlési módszereinek felderítéséről és megfejtéséről rendelkezett az ÁVH vezetőjének 032/1952. (VI. 19.) parancsa, amely megállapította, hogy „az imperialista államok diplomáciai képviselőinek hírközlése általában rejtjeles rádiótávíratokkal történik. Imperialista ügynökségek és reakciós földalatti csoportok is gyakran használnak illegális kapcsolattartásukban rejtjelezést, valamint láthatatlan anyagokkal írt közleményeket.” A titkos hírközlési módszerek felderítése és megfejtése lehetővé teszi, hogy operatív értékkel rendelkező anyagok kerüljenek az ÁVH-hoz, illetve megbízható ismereteket szerezzenek az imperialista követségek tevékenységéről és kapcsolatairól. Ezen túlmenően az ellenséges elemek és csoportok közötti szervezeti összefüggések is felderíthetővé válhatnak módszereik azonosítása révén. A rejtjelzés megfejtéséhez lehetőség szerint meg kellett szerezni pl. a rejtjelkönyveket,

rejtjelzőgépeket, (vagy azok leírását). Ha láthatatlan szövegek kerültek a kezükbe, igyekeztek hozzájutni az írásra, előhívásra szolgáló vegyszerekhez, illetve az azok összetételére, tulajdonságára vonatkozó információkhoz.

Piros László az ÁVH vezetőjének helyettese a szerv vezetőjének nevében adta ki A szobahallgatás jelenlegi bevezetési módjának szabályozása című, 030/1953. (VI. 3.) parancsát. Ebben megállapította, hogy a szobahallgatások rendszere nem megfelelő. Az eddigi rossz hatékonyságú, néha dekonspirációhoz vezető tevékenység hatékonyságának javítása érdekében az ellenőrzés ezen fajtáját csak a Hatóság vezetője és helyettese (külföldi állampolgárok esetén csak vezetője) engedélyezhette. A megszerzett információkat három napon belül ki kellett értékelni. Egyidejűleg ezt a lehetőséget csak a szükséges mértékben lehetett igénybe venni.

Az egyesített Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek operatív technikai munkája

Piros Lászlónak, a belügyminiszter első helyettesének 05/1954. (I. 26.) parancsa szerint: a „Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek operatív hálózati és technikai munkája során felmerült hibák és hiányosságok, a belső- és külső reakció ellen folytatott operatív munka színvonalának elégtelensége, valamint a módszerek tudományos kidolgozása, a jó tapasztalatok összesítése és általánosítása szükségessé tette egy olyan szerv létrehozását, melynek feladata az operatív hálózati és technikai munka tudományos színvonalra való emelése.”¹³ Ezért létrehozták a Belügyminisztérium Módszertani Irodáját, amelynek feladata lett:

- az ellenséges hírszerző és elhárító szervek módszereinek, ezek magyarországi tevékenységének tanulmányozása, feldolgozása és nyilvántartása;
- az államvédelmi operatív szervek hálózati, technikai és vizsgálati munkájának módszerbeli értékelése;
- a BM Kiképzési és Tanulmányi Osztályának megfelelő oktatási anyagokkal való ellátása;
- az operatív hálózati és technikai munka megjavítása, tudományos színvonalra emelése érdekében egy-egy előre meghatározott témakörben tanulmányok, javaslatok és leírások elkészítése;
- speciális szakkönyvtár létesítése.

A Módszertani Iroda munkatársai „amennyiben indokoltnak és szükségesnek” látták, anyagokat ellenőrizhettek és tanulmányozhattak az operatív területeken.

Györe József belügyminiszter-helyettes 17/1955. (VIII. 11.) parancsában, amely augusztus 11-én került kiadásra, a levéllenőrzés kérdésével foglalkozott. Györe szerint súlyos hiányosságok fordultak elő az elmúlt időszakban, amelyek dekonspirálódáshoz vezettek. Ennek az az oka, hogy a levéllenőrzést végzők között „sok a politikailag-, szakmailag képzetlen, erkölcsileg megbízhatatlan” munkatárs. A fentiek következtében fordulhattak elő olyan esetek, hogy „egyes beosztottak sorozatosan fosztogatták a postai levélküldeményeket, illetéktelen személyek előtt fecsegték titkos beosztásukról, munkájukról.” A helyzet megváltoztatásának első lépéseként augusztus 15. és december 15. között felül kellett vizsgálni a személyi állományt és a nem megfelelő munkatársakat képzett, fejlődőképese, becsületese, anyagi és erkölcsi tekintetben megbízható elvtársakra kellett cserélni.¹⁴

Az időközben belügyminiszterré, s egyidejűleg államvédelmi altábornaggyá kinevezett Piros László 23/1955. (VII. 30.) parancsa a szobahallgatás (IX/8. rendszabály) és a telefonellenőrzés (IX/9. rendszabály) kérdését szabályozta: „A IX/8. és IX/9. munkák az államvédelmi szervek kezében éles fegyvert jelentenek az osztályellenség elleni harcban. Konkrét ügyekben történő helyes felhasználása segíti és előbbre viszi az operatív munkát és hozzájárul a dolgozó nép ellenségeinek leleplezéséhez.” A szélesebb körű alkalmazásuk azonban azt eredményezte, hogy illetéktelenek tudomására jutott, ezért a rendszabályokat csak akkor lehetett alkalmazni, ha „az ügyben már komoly kompromittáló anyagok állnak az operatív osztályok rendelkezésére”. Ezen parancs I. számú melléklete „Az államvédelmi szervek szobahallgató munkájának alapelvei”, II. számú melléklete pedig „Az államvédelmi

szervek telefonlehallgató munkájának alapelvei” címet viselte. Ezek szerint a IX/8. és a IX/9. rendszabályt csak olyan személyek ügyében lehetett (volna) bevezetni, akikre nézve komoly kompromittáló anyagok voltak. A szobalehallgatást végzők „a Párt, valamint a népi hatalom ügyéhez hű párt- és DISZ tagok közül kerülnek ki”. A telefonlehallgatásban való részvételt szigorúbb feltételekhez kötötték, mivel az ezt a rendszabályt végrehajtók „a Belügyminisztérium által ellenőrzött és a Párt, valamint a népi hatalom ügyéhez hű párt- és DISZ tagok közül kerülnek ki.” A IX/8. rendszabályt magyar állampolgárok hivatalában, lakásában, konspirált lakásokon, szállodákban, fogdáknak belügyminiszter-helyettesi jóváhagyással vezethettek be. A külföldi követségek épületében és nem magyar állampolgárok lakásán ezt az engedélyt a belügyminiszter vagy helyettese adhatta meg. A rendszabályok időtartama alapesetben 30 nap volt, amit azonban szükség esetén 10–15 nappal meg lehetett hosszabbítani. Az ellenőrzés abba kellett hagyni, ha „a figyelt személy a Párt, vagy a Kormány vezetőivel folytat beszélgetést”. Az ügynököket a becsületes és ellenőrzött személyek közül választották ki és hazafias alapon szervezték be. Az ügynök és a célszemély találkozásának ellenőrzésére vezeték nélküli IX/8. rendszabályt is alkalmazhattak, aminek „IX/8. szikra” volt az elnevezése és 10 órán keresztül lehetett folyamatosan használni. „A teljes konspiráció céljából az írott szövegből ki kell küszöbölni a mikrofon, erősítő, fejhallgató, adó és vevő szavakat, és helyettük titkos megnevezéseket kell bevezetni.” Ezek az alábbiak voltak: 1. mikrofon – dió; 2. erősítő – doboz; 3. fejhallgató – gomba; 4. vevőkészülék – Duna; 5. adó – szikra. A technikával ellátott objektumokat is titkos elnevezéssel jelölték: 1. szálloda – I. sz. objektum; 2. fogda – II. sz. objektum; 3. városi lakás – III. sz. objektum; 4. konspiratív lakás – IV. sz. objektum; 5. követség vagy külföldiek lakása – V. sz. objektum.¹⁵

Dékán Istvánnak, a belügyminiszter első helyettesének 6/1956. (III. 8.) parancsa az operatív-technikai szakértői munka eredményesebbé tételéről, valamint az ellenség technikai eszközeinek fokozottabb megismeréséről szól. A miniszter első helyettese fontosnak tartotta, hogy „Az operatív szervek és az operatív beosztottak munkájuk során törekedjenek az imperialista ügynökök technikai eszközeinek (vegyszerek, készülékek, technikai utasítások, stb.) és ezen eszközök megismerését elősegítő tárgyak (levelek, feljegyzések, stb.) megszerzésére. Ha az operatív munkát ez nem akadályozza, részletesen kérdezzék ki a gyanúsítottakat a technikai módszerekről és a náluk talált tárgyak használatáról.”

Az BM Operatív Technikai Főosztályának 92-554/1956. számú jelentése¹⁶ a főosztály 1955. évi tevékenységéről számolt be. E szerint ebben az évben 2052 szobalehallgatással és 43178 telefonlehallgatással kapcsolatos jelentést készítettek. 1954 novembere óta a Borsod Megyei Főosztályon üzembe helyeztek egy 40 vonalas telefonellenőrző berendezést. Kulccsal és zárral kapcsolatos akciók során 8 ügyhöz, 61 esethez kapcsolódóan 242 kulcs készült el.¹⁷ A konspiratív fotóakciók terén „1954-hez képest mutatkozik fejlődés az elkészített eszközök mennyiségében és minőségében egyaránt.” Az okmánytechnika alkalmazása terén jelentős esemény volt egy külföldi útlevél elkészítése. Új módszereket dolgoztak ki a külföldi rezidentúrák számára iratok megsemmisítésére. Több biztonsági írószert fejlesztettek („dolgoztak ki”) útlevelek kiállításához. Az összeköttetési módszerek terén legfontosabbnak a mikropont eljárás kikísérletezését és bevezetését tartották. Készítettek jó minőségű ragasztót, gőzbontó edényeket, levélátvilágító berendezést, amellyel az indigóval írt levelek is kiválogathatóvá váltak. A „Sötét látótér” elnevezésű technikai eszköz elkészítésével lehetőség nyílt a titkos írású levelek megkeresésére. A rádióelhárító osztály felderített több illegális rádió-adóállomást. Felderítették a Budapesten működő imperialista követségek rádióadásainak módszereit. Az osztály két munkatársa részt vett a szomszédos népi demokráciák együttműködése keretében Varsóban létrejött koordinációs csoportban. Továbbfejlesztették a volt 2. VKF rádiósok, régi és új amatőrök vonalas elv szerinti feldolgozását és a hálózat 38 fős lett 1955-ben. „Folyamatban van hordozható rövidhullámú adó-vevő készülék készítése, mellyel ügynöki összeköttetést lehet biztosítani kb. 1000 kilométeres távolságból.” A főosztály írásszakértője 537 esetben végzett írásazonosítást.

Az elért eredmények ellenére azonban a főosztály tevékenysége még nem érte el a kellő színvonalat. „A vezetés nem elég politikus, nem tartja eléggé szem előtt a napi politikai kérdéseket és az operatív osztályok súlyponti feladatait.” – állapította meg a jelentés. A vezetők nem követelik meg következetesen a katonai fegyelmet és ezért lazaságok keletkeztek a határidők betartásánál, a parancsok végrehajtásánál. Talán a legfontosabb feladat a hibák kijavítására, hogy „szorosabbá és rendszeressé kell tennünk a Szovjetunió és a népi demokratikus országokkal a tapasztalat és a technikai anyagok kölcsönös kicserélését, a vegyészet, fotó és rádiótechnikai eszközök kutatása terén.”

A belügyminiszter 7/1956. (III. 19.) utasítása, a BM Államvédelmi Kollégiuma megállapításait átvéve, elismerte, hogy az operatív technikai főosztály munkája során komoly eredményeket ért el. Ezek azonban még nem feleltek meg a követelményeknek. „Különösen szembetűnő a lemaradás a konspirált fotóberendezéseknek, kulcs- és zárossal kapcsolatos technikai eljárások, valamint az ellenséges lehallgatások lehallgatása terén. Lemaradások tapasztalhatók a rádió-elhárítás területén is.” További fejlesztésre szorult a technikai színvonal a IX/8. és IX/9. rendszabály alkalmazása során. A hiányosságok felszámolásának egyik elemeként minden központi és vidéki főosztály, valamint önálló operatív osztály vezetőjének 1956. április 1-jéig el kellett készítenie a „legközelebbi és távolabbi céllal operatív technikai vonalon lévő igényeit, alapul véve a gyakorlati operatív munkát és az össz államvédelmi feladatokat.” A személyzeti főosztály és az operatív technikai főosztály vezetőjének 1956. augusztus 1-jéig biztosítania kellett a hiányzó létszám pótlását megfelelő szakmai és politikai képzettségű, politikailag megbízható káderekkel. A operatív technikai főosztály vezetőjének egyik legfontosabb feladata lett a beosztott vezetők és a beosztottak politikai, szakmai és operatív ismereteinek állandó növelése.

Piros László 26/1956. (IX. 19.) utasítása megállapítja, hogy a rádióelhárító szolgálat és a diplomáciai rádiólefigyelés számára új, korszerű vevőközpont építése folyt. Az Ócsán megvalósuló beruházás értéke 20 millió forint volt. A beruházás magas összege és az objektum fontossága miatt, az építés időtartamára, a beruházási összeg tervszerű és takarékos felhasználásának ellenőrzésére Bartos Antal miniszterhelyettes elnökletével, bizottságot hozott létre.

Az állambiztonság és az operatív technika

Tömpe István, a belügyminiszter első helyettese által a belügyminiszter nevében kiadott 48/1957. (X. 29.) parancs arról szól, hogy szükség van az operatív technikával foglalkozó szakértői munka színvonalának emelésére és arra, hogy az ellenség ilyen jellegű információit jobban megismerjék. Ez a parancs érdekes utánérzése a hasonló témában kiadott 6/1956. [III. 8.] belügyminiszteri parancsnak. A két norma szinte szó szerint egyezik egymással, a különbség csak annyi, hogy az időközben bekövetkezett szervezeti változásnak megfelelően az Operatív Technikai Főosztály helyett a BM II (Politikai Nyomozó) Főosztály 10. Osztályát nevesíti.

Biszkú Béla belügyminiszter 3/1958. (I. 23.) parancsa a telefonellenőrzés (3/a módszer) és a szobalehallgatás (3/e módszer) alkalmazásának kérdéseivel foglalkozott. E parancs szerint a „3/a és 3/e módszer alkalmazása az állambiztonsági szervek kezében éles fegyvert jelentenek az osztályellenség elleni harcban. Konkrét ügyekben történő helyes felhasználása segíti és előbbre viszi az operatív munkát és hozzájárul a dolgozó nép ellenségeinek leleplezéséhez.” A 23/1955.(VII. 30.) miniszteri parancsot váltó normában szintén megfogalmazásra került, hogy ezeket a módszereket csak akkor lehet alkalmazni „ha az ügyben már komoly kompromittáló anyagok állnak az operatív osztályok rendelkezésére, amely ellenséges tevékenységet feltételez”. A lehallgatás általában 30 napig tarthatott, de indokolt esetben főosztályvezetői engedéllyel meghosszabbítható volt. Hasonlóan a régi szabályokhoz Biszkú Béla is így szabályoz: „Ha az ellenőrzés folyamán a rögzítést végző beosztott megtudja, hogy a figyelt személy a Párt vagy a Kormány vezetőivel folytat beszélgetést, akkor a lehallgatást azonnal abba kell hagynia.” A 3/e módszer alkalmazását magyar állampolgárok és belföldi objektumok esetén a Politikai Nyomozó Főosztály vezetője, külföldi állampolgárok és objektumok esetén a belügyminiszter, illetve helyettese engedélyezhette. A célszemélyek

beszélgetésének lehallgatásához továbbra is használható volt a 3/e „labda” rendszabály. A hordozható készülék mellett bevezetésre került az álcázott, aktatáskába épített minifon, a 3/f „tárca” elnevezésű készülék is. A parancs szerint a teljes konspiráció céljából az írott szövegből és a beszélgetésből ki kellett küszöbölni a mikrofon, erősítő, fejhallgató, adó és vevő szavakat és helyettük titkos megnevezéseket vezettek be. Ezek lettek: 1. mikrofon – kampó; 2. erősítő – tégely; 3. fejhallgató – pohár; 4. vevőkészülék – kosár; 5. adó – labda; 6. minifon – tárca.

Garamvölgyi Vilmos belügyminiszter-helyettes 9/1959. (VII. 3.) parancsával a bűnüldözés területére is kiterjesztette a miniszter 3/1958. (I. 23.) parancsa alapján alkalmazott 3/a és 3/e módszert. E módszereket azonban csak a legsúlyosabb bűnüldözési ügyekben lehetett alkalmazni, mivel „a 3/a és 3/e módszer szélesebb körű alkalmazása a titkos technika dekonspirációjához vezethet”.

A belügyminiszter 6/1959. (III. 17.) parancsa szerint a „rádió-elhárítás előtt egyrészt a színvonal emelése, másrészt az újabban alkalmazott ügynöki gyorsadók elleni harc fokozása áll”, ezért a Politikai Nyomozó Főosztály operatív technikai osztályának rádió-elhárító alosztályát II/16. számmal önálló rádió-elhárító osztállyá szervezték át 199 fős létszámmal, amely 34 fős létszámemelést jelentett. Az osztályon belül operatív felderítő, kiértékelő, közel iránymérő és műszaki alosztályokat, valamint összeköttetési és iránymérő csoportokat hoztak létre. A létszám feltöltésére 18–22 éves érettségizett fiatalok számára nyolc hónapos felderítő távirász tanfolyamot szerveztek előzetes képességvizsgálat alapján.

A belügyminiszter 0019/1963. (VIII. 14.) parancsa szerint: „Pártunk politikája dolgozó népünk legszélesebb rétegeinek egyetértésével találkozik. Ez hazánk külső és belső ellenségeit egyre inkább arra kényszeríti, hogy az ellenséges tevékenység kifejtésének kifinomultabb, óvatosabb formáira térjenek át.” Ezért az államellenes bűnügyek felderítése területén dolgozó vezetők és beosztottak feladata lett, hogy állandóan növeljék politikai és szakmai képzettségüket, szilárdítsák fegyelmüket, tökéletesítsék az eszközöket és módszereket, az államtitok védelmét és a konspirációt. Az ellenőrzések azt mutatták, hogy a konspirációs fegyelemmel és a biztonsági helyzettel komoly problémák voltak. Ezért a BM titkos operatív eszközeit és módszereit, ezeknek konkrét ügyekben való alkalmazását, felhasználásuk eredményét államtitokként kellett kezelni. Egyidejűleg a miniszter megparancsolta, hogy a BM III. főcsoportfőnöke adja ki a BM III. Főcsoportfőnökség konspirációs és biztonsági szabályzatát. A 10-2207/1963. sz. alatt Galambos József miniszterhelyettes, főcsoportfőnök által kiadott,¹⁸ Pap János miniszter által jóváhagyott szabályzat szerint, az operatív technika alkalmazási területén „érvényt kell szerezni, hogy a munkaszobákba csak az oda beosztott operatív tisztek és ellenőrzési joggal rendelkező vezetők léphessenek be. Az objektumokon belül az egyes szakterületeket úgy kell csoportosítani, hogy azok egymástól való elkülönítése biztosítva legyen.” A 3/a és 3/e rendszabályt igénybe vevő operatív beosztottaknak a rögzített anyagok meghallgatását csak az arra kijelölt szobákban végezhették. Biztosítani kellett, hogy a használaton kívül helyezett 3/e rendszabály alapján alkalmazott berendezéseket a legrövidebb időn belül kiszerezjék. A társ rendőri szervezetek átadott anyagok nem tartalmazhattak titkos operatív eszközre vonatkozó adatokat. A titkos úton beszerzett anyagokat (ügynöki jelentés, K-ellenőrzés, 3/a, 3/e rendszabály, figyelés, stb.) nem volt szabad eredetiben átadni, azokból összefoglaló jelentést készítettek.

Czinege Lajos honvédelmi miniszter és Benkei András belügyminiszter 002/1964. (VII. 30.) együttes parancsa az MNVK 2. Csoportfőnökség, a BM III. Főcsoportfőnöksége és a BM HÓR szerveinek együttműködéséről szólt. Az operatív technikát érintő területen évenként előre meg kellett tervezni, hogy milyen és mennyi operatív technikai eszközt bocsátanak rendelkezésre, illetőleg milyen feladatot végeznek egymás számára. Ki kellett dolgozni az operatív technikai eszközök kutatásának, előállításának és gyártásának összehangolására vonatkozó éves és távlati terveket.

Galambos József miniszterhelyettes 0034/1964. (IX. 25.) utasítása a K-ellenőrzés során elfogott ellenséges tartalmú postai küldeményekkel kapcsolatos eljárást szabályozta, mivel „a K-ellenőrzés során elfogott ellenséges tartalmú postai küldemények lefoglalása, illetve jogi erejűvé tételének jelenlegi gyakorlata nem mindenben felel meg a törvényes előírásoknak és a konspiráció szigorú betartását sem biztosítja

megnyugtatóan.” A kiemelt küldeményeket csak a Be.¹⁹ 144. § (1) bekezdésében meghatározott esetekben és a (4) bekezdésben előírt módon volt szabad lefoglalni. Az elfogott postai küldemények lefoglalásával (jogi erejűvé tételével) kapcsolatos feladatokat a BM III/1. (Vizsgálati) Osztálya látta el. Haladéktalanul meg kellett indítani a büntetőeljárást, ha a K-ellenőrzés során olyan küldemény került az operatív szervek birtokába, amelynek tartalmából megállapítható volt, hogy emberélet, állami és politikai érdek vagy a társadalmi tulajdon – jelentős mértékben – közvetlen veszélynek voltak kitéve, illetve ennek bekövetkezésével reálisan számolni lehetett.

A belügyminiszter 008/1966. (IX. 23.) utasítása „A fontosabb munkakört betöltő személyek elleni operatív nyomozati cselekmények foganatosításának, büntetőeljárás megindításának szabályozásáról” címet viselte. A miniszter ebben az ún. nomenklátúra egyfajta „mentelmi jogáról” rendelkezett, a velük szembeni nyomozásokat lefolytató szervek tájékoztatási és jelentési kötelezettségének rendjét határozta meg. „Ha az MSZMP Központi Bizottság, Központi Ellenőrző Bizottság, Központi Revíziós Bizottság tagja, illetve póttagja, a megyei (budapesti) pártbizottságok titkárai, a Központi Bizottság apparátusának tagja, az Elnöki Tanács, a Minisztertanács, a SZOT elnöksége, a KISZ Központi Bizottsága, a Hazafias Népfront elnökségének tagja, a Központi Bizottság és szervei hatáskörébe tartozó állami, gazdasági, tömegszervezeti vezetők ellen bármely politikai vagy köztörvényi bűncselekmény alapos gyanúja miatt operatív ellenőrzés, ügynöki bizalmas nyomozás bevezetése, nyomozás elrendelése, előzetes letartóztatásba helyezése válik szükségessé, az eljáró csoportfőnökség, önálló osztály vezetője, megyei (budapesti) főkapitány köteles az illetékes miniszterhelyettes útján hozzám [a belügyminiszterhez] haladéktalanul jelentést tenni az eljárás engedélyezése céljából” – olvasható az utasításban. A fentiekben leírt módon kellett eljárni akkor is, ha más személyekkel szemben folytatott nyomozás során merült fel a nomenklátúra tagjával szemben terhelő adat, bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja.

Amennyiben a megyei (budapesti), illetve a megyei jogú pártbizottságok hatáskörébe tartozó pártfunkcionárius (választott pártszerv tagja, pártalkalmazott) ellen merült fel politikai bűncselekmény gyanúja, akkor az operatív ellenőrzés, ügynöki bizalmas nyomozás bevezetéséhez a megyei pártbizottság első titkárának, nyomozás elrendeléséhez, letartóztatáshoz a megyei pártbizottság végrehajtó bizottságának hozzájárulását kellett kérni. A járási, kerületi, illetve a járási (kerületi) jogú pártbizottságok hatáskörébe tartozó személyek esetén a járási (kerületi) pártbizottság első titkárának, illetve a végrehajtó bizottságnak a hozzájárulását kellett megszerezni. Tettenérés, halaszthatatlan nyomozati cselekmény esetén – a politikai jellegű bűntetteknel utólagos hozzájárulás végett, köztörvényes bűntett esetén tájékoztatás céljából – az utasításban meghatározott illetékes pártbizottság vezetőjét keresték meg haladéktalanul írásban.

A belügyminiszter 031/1967. (XI. 22.) parancsa a BM Kormányőrség és BM III. Főcsoportfőnökség híradástechnikai együttműködését szabályozta. A párt- és kormányvezetők, delegációk biztosításában résztvevő BM szervek közötti együttműködés további javítása, a Kormányőrség előtt álló feladatok maradéktalan végrehajtása szükségessé tette a Kormányőrségnél a híradás, a jelző- és rejtjelzőtechnika fejlesztését, korszerűsítését. Ennek érdekében javítottak a belső feltételeken, illetve elrendelték a III/V. Csoportfőnökség fokozottabb közreműködését. Ezért a miniszter utasításba adta, hogy a Kormányőrség Parancsnoksága Híradó Alosztályának szakirányítását, anyagellátását, a hírendszer és technika fejlesztését a III/V. Csoportfőnökség végezze. Egyidejűleg a Híradó Alosztály kettős alárendeltségbe került. Ezen túl „a BM III/V. Csoportfőnökség köteles gondoskodni arról, hogy a BM Kormányőrség híradásának megszervezése, kiépítése, a forgalmazás lebonyolítása a korszerű elveknek, előírásoknak megfelelő technikai eszközök és módszerek felhasználásával, a vonatkozó parancsok, utasítások maradéktalan betartásával történjék.”

Rácz Sándor miniszterhelyettes 004/1969. (IV. 2.) utasítása a 3/e „labda” rendszabály alkalmazásával kapcsolatos hiányosságok felszámolásával foglalkozik. A rendszabály rejtését és alkalmazását biztosító kombinációkat gyakran felszínesen, nem eléggé átgondoltan dolgozták ki és ezért az eszközök és módszerek több esetben

dekonspirálódtak. Ennek fő oka, hogy ezt a rendszabályt a III/V. Csoportfőnökség bevonása nélkül alkalmazták.²⁰

A részletes és átfogó szabályozás megjelenése

A belügyminiszter 0019/1970. (VII. 15.) parancsával a K-ellenőrzés elveinek egységes értelmezése, a munka hatékonyságának fokozása érdekében a postai küldemények operatív ellenőrzését átfogóan újra szabályozta „a K-ellenőrzést hazánk állam- és közbiztonsága érdekeinek, a kialakult operatív helyzet követelményeinek megfelelően, fokozottabban kell a bűnözés megakadályozására és megelőzésére összpontosítani. A K-ellenőrzést mindenkor az MNK állami, társadalmi rendjére veszélyes, aktív ellenséges tevékenységgel gyanúsítható, bizalmas nyomozás alatt álló külföldi és magyar állampolgárok, csoportok, szervek, objektumok, központok ellenőrzésére, felderítésére kell irányítani.” Az ellenőrzés főbb területeit a parancs az alábbiakban határozta meg:

1. a külföldről vagy az országon belülről származó ellenséges propagandaanyagok, rölapok, uszító és rágalmozó küldemények terjesztésének megakadályozása;
2. az ellenség tevékenységének erősödését kiváltó jelentősebb nemzetközi vagy belpolitikai események során aktivizálódó ellenséges elemek, csoportok kiszűrése, az állam biztonsága szempontjából kiemelt, fontos területek, objektumok védelme;
3. a külföldre irányuló kémjelentések vagy az onnan beküldött kémutasítások kiszűrése;
4. a meghatározott célterületek, objektumok felé irányuló postai küldemények adatainak differenciált regisztrálása;
5. személyek felkutatása operatív célból;
6. az állam biztonsága szempontjából kiemelkedő külföldi célobjektumok, területek postai forgalmának tanulmányozása;
7. az államtitok és a katonai titok védelme, hadmozdulatok, katonai objektumok operatív biztosítása;
8. a rendkívüli események előidézéséért felelős személyek gyors azonosítása;
9. a hazatérést megtagadók és a nyugatra szökött személyek bűnelkövetésének felderítése, ellenséges magatartásuk megfigyelése, az ilyen személyeket befogadó táborok, kihallgató központok folyamatos ellenőrzése.

Az ellenőrzés 3 hónaptól 10 hónapig terjedő időszakra terjedhetett ki. A küldeményeket operatív úton el kellett kobozni, amennyiben ezek:

1. ellenséges propagandaanyagokat, rölapokat vagy az ellenséges rádiók és segélyszervezetek küldeményeit, illetve azok címére feladott küldeményeket tartalmaztak;
2. a szoros ellenőrzés alatt álló személyek vagy szervek ellenséges tevékenységének felderítését, az ellenük bevezetett bizalmas nyomozás folytatását akadályozták vagy zavarták;
3. az ellenőrzés során megsérültek és a dekonspiráció veszélye nélkül nem voltak helyreállíthatók;
4. az operatív úton elkobzott küldemények értéktartozékait (valuta, forint, értékes bélyeg) jegyzőkönyvileg a BM Külügyi Osztályának küldték meg.

A K-ellenőrzést elrendelhatték – többek között – a miniszterhelyettesek, a III. főcsoportfőnök helyettesei, a III. Főcsoportfőnökség csoportfőnökei és helyettesei, az osztályvezetők, a Határőrség Felderítő Osztályának vezetője, illetve az MNVK 2. csoportfőnöke. Az MSZMP KB és a kormány hatáskörébe tartozó vezetőknek, valamint a párt- és kormányzervek objektumainak postai küldeményeit – fő szabályként – tilos volt ellenőrizni.

A belügyminiszter 0017/1971. (XII. 8.) parancsa az operatív technikai rendszabályok alkalmazását szabályozta újra.²¹ Az 1972. január elsejétől hatályos norma egyidejűleg hatályon kívül helyezte a 3/1958. miniszteri és a 9/1959. miniszterhelyettesi

parancsot. A parancs bevezetőjében a miniszter megállapította, hogy a BM bűnüldöző szervei a titkos operatív rendszabályok felhasználása útján jelentős ismereteket szereztek a külső és belső ellenség tevékenységéről, készülő terveiről. Meggyorsította a bűncselekmények gyanújának tisztázását, felderítését, megelőzését, megszakítását és értékes szignalizációs adatokat szolgáltatott. Különösen hasznosnak bizonyult a rendszabályok alkalmazása olyan ügyekben, ahol azokat más operatív eszközökkel együttesen, komplex módon használták fel. Egyértelműbbé vált, hogy a hálózati munka a rendszabályokkal nem helyettesíthető. Az eddigi tapasztalatok azt is megerősítették, hogy az állambiztonsági munka hatékonyságának összetevői között a két eszköz kölcsönös feltételezettsége fontos tényező. A miniszter szerint a „rendszabályok rendeltetésszerű alkalmazása fontos törvényességi követelmény. Az eredmények egyidejű elismerése mellett megállapítható, hogy esetenként lazaságok tapasztalhatók a rendszabályok célirányos felhasználása, a konspirációs szabályok betartása, valamint a rendszabályok alkalmazását biztosító kombinációk végrehajtása tekintetében.” A felsorolt tényezők, valamint a bűnüldöző munka hatékonyságának emelése miatt vált szükségessé az új szabályozás kiadása.

A BM állambiztonsági és bűnügyi operatív szervei a 3/a rendszabály (telefonlehallgatás), a 3/e rendszabály (szobalehallgatás) és a 3/r rendszabály (rejtett fotó, optika, tv) alkalmazására voltak jogosultak mindazon esetekben, amikor előzetes ellenőrzéssel megalapozott bűncselekmény gyanújára utaló adatok birtokába jutottak, továbbá, ha az alkalmazáshoz szükséges operatív feltételek adottak voltak. Ilyenek lehetnek:

1. az állam elleni bűntettek elkövetésével gyanúsított személyek ellenőrzése, terveinek, módszereinek felderítése;
2. az ellenséges tevékenység fedését szolgáló objektumok ellenőrzése;
3. a társadalomra különös veszélyt jelentő személyek és veszélyes bűnözők tevékenységének felderítése;
4. az operatív akciók biztosítása;
5. a hálózati személyek (beszervezésre jelöltek) ellenőrzése, tanulmányozása;
6. az állami és szolgálati titok védelme;
7. a nagyobb társadalmi veszélyességet jelentő köztörvényi – közbiztonság és közrend, személyek javai elleni és egyes hivatali – bűncselekmények tetteseinek felderítése, leleplezése.

A rendszabályok bevezetésének, alkalmazásuk meghosszabbításának jóváhagyását a miniszter az alábbi esetekben magának tartotta fenn:

- valamennyi olyan ügyben, amelyet a 008/1966. utasítás részletesen szabályozott;
- a diplomata útlevéllel be- és átutazó magas állami vagy társadalmi funkciókat betöltő külföldi állampolgárokkal kapcsolatban;
- a kiemelkedő, nemzetközileg is elismert tudományos, kulturális, gazdasági, társadalmi tevékenységet folytató személyiségek ügyeiben;
- a 3/e rendszabály alapján a Magyar Népköztársaságba akkreditált vezető diplomaták, továbbá a diplomáciai mentességet élvező követségek, kereskedelmi kirendeltségek, konzulátusi vagy más exponált objektumok eseteiben;
- a megelőzési céllal bevezetésre kerülő rendszabályok esetén.
- A III. főcsoportfőnök hagyta jóvá:
- az MNVK 2. Csoportfőnökségének a rendszabályokkal kapcsolatos igényeit;
- a 3/a rendszabály alkalmazását a Magyar Népköztársaságba akkreditált, diplomáciai mentességet élvező külföldi állampolgárok esetében, továbbá követségeknél, kereskedelmi kirendeltségeknél, konzulátusi vagy más hasonlóan exponált objektumoknál;
- a diplomata útlevéllel tartósan Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárokkal kapcsolatos ügyeket;
- a III/1. Osztály fogda és vizsgálati helyiségeinek ellenőrzését.²²

A III. főcsoportfőnök, a felügyelő miniszterhelyettesekkel együtt, jogosult volt az illetékes csoportfőnökök, budapesti vagy megyei főkapitányok, a Határőrség Országos

Parancsnokságának törzsfőnöke által engedélyezett rendszabályok működtetési határidejének meghosszabbítására. A rendszabályok ún. „beszerelésére” a III/V. Csoportfőnökség minden esetben jogosult volt. A megyei rendőr-főkapitányságok III/V. operatív technikai csoportjai, azon rendszabályokat „szerelheték be”, amelyek alkalmazására rendszeresítve voltak, illetve amelyekre személyi állományukat kiképezték. A 3/a rendszabállyal történő ellenőrzés időtartama a figyelés megkezdésétől számított 30 nap, 3/e rendszabály (illetve a 3/e „labda”) esetében 90 nap volt. A határidőket – szükség esetén - meg lehetett hosszabbítani. Amennyiben a 3/a és a 3/e rendszabályok útján ellenőrzött személyek, objektumok figyelésénél, anyagainak rögzítésénél megállapították, hogy azok tartalma sérti a 008/1966. miniszteri utasításban foglaltakat, akkor a rögzítést vagy a leírást azonnal megszüntették. Az operatív munkában alkalmazásra került operatív technikai eszközöket a miniszter rendszeresítette. E tevékenység során csak a rendszeresített és a III/V. csoportfőnökség eszköznilyvántartásában szereplő operatív technikai eszközöket alkalmazhattak.

Karasz Lajos miniszterhelyettes 001/1974. (I. 23.) utasítása – amely a 0019/1970. miniszteri parancs hatékonyabb végrehajtását szolgálta és egyidejűleg hatályon kívül helyezte a 0034/1964. miniszterhelyettesi utasítást – a K-ellenőrzés során elfogott, bűncselekmény tárgyi bizonyítási eszközét képező postai küldemény lefoglalásával kapcsolatos eljárást szabályozta. „A K-ellenőrzéshez fűződő fontos állambiztonsági, politikai érdekek és fokozott követelmények, büntetőeljárásban bekövetkezett változások, továbbá a gyakorlatban előforduló lazaságok szükségessé tették az ellenséges tartalmú postai küldemények lefoglalásának ismételt szabályozását.” – olvashatjuk az utasítás bevezetőjében. A postai küldemény lefoglalását általában az alábbi esetekben kezdeményezhették:

- állam elleni bűncselekmények;
- béke és az emberiség elleni bűncselekmények;
- államtitoksértés vagy szolgálati titoksértés büntette;
- közveszély okozása;
- közérdekű üzem működésének megzavarása;
- légi jármű jogellenes hatalomba kerítése;
- tiltott határátlépés minősített esete;
- devizagazdálkodást sértő bűncselekmény minősített esete;
- emberölés;
- külföldre szökés.

Az előzőekben felsorolt eseteken kívül csak fontos állambiztonsági vagy bűnügyi érdekből történhetett lefoglalás. Ezt kezdeményezhették:

- a II. és a III. főcsoportfőnök helyettesei;
- III/IV. csoportfőnök;
- a III. Főcsoportfőnökség csoportfőnök-helyettesei;
- a budapesti, megyei rendőr-főkapitányok, valamint állambiztonsági és rendőri helyettesei;
- a III/1. Osztály vezetője;
- a III/IV. Csoportfőnökség beosztott osztályvezetői;
- a Belbiztonsági Osztály vezetője;
- a határőrség országos parancsnoka (törzsfőnöke);
- az MNVK felderítő csoportfőnök (helyettese).

Karasz Lajos miniszterhelyettes 8/1977. (VI. 7.) intézkedése „a BM III/3. K-ellenőrzési Osztály és a megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei K-ellenőrző részlegei munkáját segítő titkos megbízottak és alkalmi operatív kapcsolatok foglalkoztatásának szabályozásáról” rendelkezett.²³ E szerint a posta területén a küldemények ellenőrzése céljából foglalkoztatott titkos megbízottak részére M-dossziét csak akkor nyitottak, ha munkájuk során előreláthatólag rendszeres írásos operatív anyagok keletkeztek. Ellenkező esetben elegendő volt csak B-dosszié felfektetése, amelyben jelezni kellett, hogy M-dosszié nyitására nem került sor. Az eseti jellegű operatív anyagokat ilyenkor a

B-dossziéba gyűjtötték. Az alkalmi operatív kapcsolatok létesítésére írásban tettek javaslatot, de a kapcsolatfelvételt csak annak jóváhagyása után lehetett kezdeményezni.

A 0019/1963. (VIII. 14.) normát váltó 17/1979. (IX. 25.) miniszteri parancsban, amely „A BM konspirációs és biztonsági szabályzata” címet kapta, fontos feladatként határozták meg, hogy a szervezeti korszerűsítések, feladatok átadása, új eszközök, módszerek és eljárások bevezetése során érvényesüljenek a titokvédelem, a konspiráció és a biztonság követelményei. A szükséges szabályokat időben, az eszközök, rendszerek és módszerek bevezetése előtt ki kellett dolgozni. A végrehajtására kiadott 3/1980. (III. 4.) miniszterhelyettesi parancs, amellyel a 10-2207/1963. számút váltották, újra rendezte a III. Főcsoportfőnökség konspirációs és biztonsági szabályzatának kérdését. Előírta, hogy a szabályzatot a személyi állomány részére évente oktassák, illetve az állomány újonnan felvett tagjait csak a szabályzat megfelelő mértékű elsajátítása után vonhatták be az állam- és szolgálati titokkal kapcsolatos munkákba. „Határozottan fel kell lépni a fecsegés, az indokolatlan érdeklődés ellen. Következésképpen érvényt kell szerezni azon elvnek, hogy államtitkot és szolgálati titkot mindenki csak olyan mértékben ismerhet meg, ami feladatainak ellátásához szükséges.”

Az operatív-technikai rendszabályok konspirációjának és biztonságának védelme érdekében kiemelt figyelmet fordítottak a hatályos szabályok betartására. Ennek keretében:

1. az operatív-technikai rendszabályok alkalmazását igénylő operatív szervek, vezetői és munkatársai kötelesek voltak biztosítani a konspirációs szabályok szigorú betartását, az operatív-technikai eszközök és azok minősített adatainak védelmét a munkaszervezés, a létesítés, az üzemeltetés, a feldolgozás és a megszüntetés során;
2. az operatív-technikát veszélyeztető dekonspiráció vagy dekonspirációs lehetőség esetén a III/4. Osztály és az üzemeltető szerv vezetője köteles volt az érintett operatív szerv és a III/V-1. Osztály vezetőjét haladéktalanul értesíteni és a szükséges intézkedéseket együttesen megtenni;
3. az operatív-technikai rendszabályok útján keletkezett anyagok rögzítése, feldolgozása, ellenőrzése, továbbítása, operatív felhasználása és az azokba való betekintés esetén biztosították a rendszabály és az anyagok szigorú védelmét.

Az operatív-technikai rendszabályok és módszerek alkalmazásának modernizálása

A belügyminiszter 35/1982. (XII. 23.) parancsával²⁴ adta ki az Operatív-Technikai Rendszabályok és Módszerek Alkalmazásának Szabályzatát és egyidejűleg hatályon kívül helyezte a 0018/1972. parancsával²⁵ módosított 0017/1971. parancsot. Eszerint az operatív eszközök körében az operatív-technikai rendszabályok, módszerek szerepe a külső és belső ellenség aktivizálódása és a nemzetközi bűnözés terjedésével a bűnöző elemek módszereiben bekövetkezett változások, valamint a technika fejlődése következtében jelentősen növekedett.

Az operatív-technikai rendszabályok:²⁶

1. a 3/a rendszabály – a belföldi telefonbeszélgetések lehallgatása;
2. a I-3/a rendszabály – a nemzetközi telefonbeszélgetések lehallgatása;
3. a 3/e rendszabály – a szobalehallgatás (központi berendezésekre kapcsolt, helyi rögzítésű (ún. helyi vétel), börtönökben alkalmazott, külön engedéllyel telepített 3/e objektumok);
4. 3/r rendszabály – rejtett fotó, optika, tv.

Az operatív-technikai eszközök:

1. 3/z módszer – titkos behatolás, zárnyitás;
2. 3/f módszer – dokumentáló fényképezés.

Az operatív-technikai rendszabályok és módszerek alkalmazásának területe volt:

1. az előzetes ellenőrző és bizalmas nyomozó munka;
2. a hálózati munkához kapcsolódó operatív feladatok végrehajtása;
3. azok az objektumok, ahol – nyílt, szervezetszerű tevékenységéhez kapcsolva – a szocialista társadalom érdekeit sértő, az állam biztonságát veszélyeztető leplezett tevékenység folyik, illetve folyhat (pl.: imperialista külképviseltek, egyes egyházi objektumok);
4. a társadalomra különös veszélyt jelentő személyek ("F" dossziés személyek, veszélyes bűnözők) ügyei;
5. az állam- és szolgálati titok védelme érdekében, amikor annak megsértésére, illetve veszélyére konkrét, ellenőrzött információkkal rendelkeznek;
6. a nagyobb társadalmi veszélyességet jelentő azon állam elleni bűncselekmények tettesének felderítése, azokban az objektumokban és személyekkel szemben, amikor a bűncselekményekre és az elkövetők személyére konkrét, ellenőrzött információk állnak rendelkezésre, illetve rendkívüli események bekövetkezése esetén, amikor a bűncselekmény ismeretlen elkövetőjének felderítése kiemelkedő jelentőségű;
7. a jelentős - a közrendet, a közbiztonságot, a népgazdaság és a társadalmi tulajdon érdekeit súlyosan sértő, veszélyeztető, a lakosságot nyugtalanító-társadalomra veszélyes bűncselekmények felderítése, amelyek az ORFK, illetve alárendelt szerveinek hatáskörébe tartoznak vagy a forró nyomon üldözés a fenti okok miatt kiemelkedően fontos;
8. operatív akciók biztosítása;
9. az ellenséges szervezetek, személyek tevékenységére vonatkozó információszerzés érdekében, az állambiztonsági szervek hatáskörébe tartozó ügyekben egyszeri esetek, magyar és külföldi állampolgárok meghallgatásakor;
10. az állambiztonsági és bűnügyi szerveknél őrizetben, előzetes letartóztatásban levő bűnelkövetők ellenőrzése, a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak ellenőrzése, eltitkolt bűncselekmények, bűnös szándékaik, terveik felderítése, a fogvatartó intézetek biztonságának védelme.

Az operatív-technikai ellenőrzés fogalmi körébe a bevezetést, a bekapcsolást, a rögzítést, a figyelést, a feldolgozást és a kiszerezést sorolták. Az operatív-technikai módszerek alkalmazásának folyamata a titkos behatolás esetén a zárnyitástól a kijövetelig, illetve visszazárásig; a dokumentáló fényképezés esetében a dokumentálni szükséges anyagok kiemelésétől a visszahelyezésig tart.

A 3/a, az I-3/a és a 3/e rendszabályok esetén a miniszter adott engedélyt az alkalmazásra:

- valamennyi olyan ügyben, amelyet a fontosabb munkakört betöltő személyek elleni operatív nyomozati cselekmények foganatosításának, a büntetőeljárás megindításának szabályai ide utaltak;
- a diplomata útlevéllel be- és átutazó, jelentős állami vagy társadalmi funkciót betöltő állampolgárok esetében;
- kiemelkedő, nemzetközileg is elismert tudományos, kulturális, gazdasági, társadalmi tevékenységet folytató személyek esetében;
- a 3/e rendszabály alkalmazásának eseteiben a hazánkba akkreditált vezető diplomaták (nagykövet, követ), továbbá diplomáciai mentességet élvező követségek, kereskedelmi kirendeltségek, konzulátusok vagy más, hasonlóan exponált objektumokba történő beépüléskor, behatolásakor;
- a megelőzési céllal bevezetésre kerülő rendszabályok, és minden olyan esetben, amelyeket a vonatkozó belügyi rendelkezések ide utaltak.

Az államtitkár engedélyezte az alkalmazást a BM hivatásos állományában, kinevezett és szerződéses polgári alkalmazottainak esetében, a miniszter kinevezési hatáskörébe tartozók kivételével. Az állambiztonsági miniszterhelyettes adott engedélyt, ha a 3/e beépülés:

- a követségek, kereskedelmi kirendeltségek, konzulátusok vagy más hasonlóan exponált objektumokba, a hazánkba akkreditált diplomáciai mentességet élvező külföldi állampolgárok által használt objektumokba történt és az engedélyezés jogát a miniszter ide utalta;
- egyházi objektumokba történt;
- országos, irányító és kiemelt tudományos, kulturális intézmények épületeibe történt.

Az állambiztonsági, illetve a közbiztonsági miniszterhelyettes adott engedélyt az olyan esetekben is, amikor a hatáskört maguknak tartották fenn. Ezen túl az illetékes csoportfőnök, csoportfőnök-helyettes, önálló osztályvezető és a BM Belbiztonsági Osztály vezetője adhatott engedélyt. Az engedélyezés legalsó szintje a központi szerveknél a beosztott osztályvezetők és a Határőrség Felderítő Osztály vezetője volt; a területi szerveknél a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági és közbiztonsági (bűnügyi) helyettesei látták el ezt a feladatot.

A 3/a, az I-3/a és a 3/e rendszabály alkalmazásának időtartama miniszteri és államtitkári engedélyezés esetén korlátozás nélkül, illetve a megjelölt időtartamig volt alkalmazható. Miniszterhelyettesi hatáskörben a 3/e rendszabály esetén az egy éven felüli, ún. tartós ellenőrzések engedélyezése, illetve a megjelölt időtartamig való engedélyezés volt lehetséges. Egyéb szinteken a 3/e rendszabályt 1 naptól 180 napig, meghosszabbítás esetén két alkalommal 90-90 napig engedélyezhették. A 3/a rendszabályok esetén a folyamatos, tartós ellenőrzés a bizalmas nyomozás befejezéséig tarthatott. A 3/r rendszabály alkalmazásának engedélyezési jogköre, időtartama megegyezett a 3/e rendszabályra vonatkozó előírásokkal. A 3/z és a 3/f módszerek alkalmazásánál az engedélyezés a fentiekben leírtaknak megfelelően történt.

Az operatív-technikai rendszabályokat és módszereket alkalmazók, azok bevezetése és operatív védelme érdekében SZT állományt is foglalkoztathattak. Ugyanilyen céllal, hazafias alapon hálózatot szervezhetnek és működtethettek.

A 35/1982. miniszteri paranccsal kiadott rendelkezést módosító és kiegészítő 30/1985. norma szerint a szabályzat 40. pontjában foglaltak végrehajtását „az állambiztonsági miniszterhelyettes – a közbiztonsági miniszterhelyetessel egyetértésben – intézkedésben szabályozza.” E szerint a „BM III/1. Osztály, a BM ORFK I-3. Osztály, a budapesti és a megyei rendőr- főkapitányságok vizsgálati osztályainak fogdáiban, kihallgató helyiségeiben, valamint a büntetés-végrehajtási intézetekben telepített 3/e, 3/r rendszabályok működtetését az arra rendszeresített, illetve az azzal megbízott állománnyal kell biztosítani.”

Harangozó Szilveszter miniszterhelyettes által a tárgyban kiadott 14/1985. intézkedése az alábbiak szerinti operatív-technikai alkalmazásokról szólt:

- a nyomozási cselekmények ellenőrzése;
- a fogdák ellenőrzése;
- a fogva tartottak beszélőinek ellenőrzése;
- a büntetés-végrehajtási intézetek ellenőrzése.

A miniszter állambiztonsági és közbiztonsági helyettesének 4/1985. (II. 22.) intézkedése a III. Főcsoportfőnökség és az ORFK operatív-technikai és krimináltechnikai szervei közötti együttműködés szabályait határozta meg. A Földesi Jenő és Ladvánszky Károly által aláírt intézkedés – többek között – előírta, hogy az „együttműködő szervek egyeztessék éves és középtávú kutatási-fejlesztési terveiket, sajátos eszközeikkel segítsék azok végrehajtását. Új programok indításánál a kölcsönösen érdeklődésre számot tartó témákban rögzíteni kell a konkrét feladatok elosztását.”

Az 1990. január 5-én kirobbant Dunagate-ügy hatására Horváth István belügyminiszter 2/1990. (I. 12.) parancsával azonnali hatállyal felfüggesztette a III/III. Csoportfőnökség központi és területi szerveinél a titkos operatív eszközök és módszerek alkalmazását, majd egyik utolsó intézkedéseként kiadott 3/1990. (I. 19.) parancsával minden területre kiterjesztette a titkos operatív-technikai rendszabályok, valamint a K-ellenőrzés alkalmazásának tilalmát. A január 19-én, a miniszter lemondása előtt négy

nappal kiadott és azonnal hatályba lépett norma a már engedélyezett, folyamatban lévő ügyeknél is „további parancsig” felfüggesztette e rendszabályok alkalmazását.

Összegezés

A titkos információszerző tevékenység mindig egyik alapvető jellemzője volt és marad a titkosszolgálatoknak. A nyilvánosság kizárásával folytatott tevékenység azonban a pártállam keretei között sokszor nem a ma uralkodó felfogás szerint alakult, hanem inkább „gondolatrendőri” funkciókat takart, hiszen az állambiztonsági szervek feladata, mint azt egy, 1975-ben kiadott szakirányú tankönyvben is olvashatjuk: „az osztályfunkcióhoz kötődik, és ez nem más, mint az államilag szervezett társadalom és az állam belső védelme érdekében folytatott tevékenység – speciális eszközökkel és módszerekkel.”²⁷ Ez a felfogás végigkíséri a vizsgált korszakot, hiszen a vizsgált és bemutatott normák a pártállami politikai rendszer termékei.

A fő irányokat egykor megszabó 3541/1956. (VIII. 22.) MT határozat szerint a Belügyminisztérium államvédelmi szervei az előttük álló feladatok sikeres és maradéktalan végrehajtása érdekében jogosultak voltak „az osztályellenség elleni harcban” az operatív eszközöket és módszereket is felhasználni. Az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. tvr. felhatalmazása alapján született 6000/1975. (VI. 2.) MT határozat,²⁸ amely az 1956-ban elfogadott határozatot váltotta, kevésbé jelenített meg közvetlenül osztályharcos igényeket. Ezek a szempontok a végrehajtására kiadott normákban jelennek majd meg. Az operatív eszközökkel és módszerekkel kapcsolatosan előírta, hogy az „állambiztonsági szervek feladataik végrehajtása során a jogszabályban meghatározott eszközöket és módszereket alkalmazhatnak”.²⁹ Tudjuk, hogy ezt az előírást nem minden esetben sikerült betartania és betartatnia az arra illetékeseknek.

Az 1945 és 1990 közötti időszak törvényi lezárását szolgálta ezen a területen a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvény megalkotása,³⁰ amely jellegéből adódóan egy másik korszak kezdetét is jelentette.

- ¹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 4.1 A-1363/4. *Az államvédelmi szervek operatív eszközeinek és módszereinek alkalmazása az ellenséges tevékenység megelőzése, megakadályozása és leleplezése érdekében.* [Budapest, 1981.] 22.
- ² Uo. 22–23.
- ³ Uo. 25.
- ⁴ Uo. 25–26.
- ⁵ A Magyar Közösség, az ún. köztársaság ellenes összeesküvésének leleplezését a politikai rendőrség kezdte, majd bekapcsolódott a folyamatba a Katonapolitikai Osztály is. Az ügy kapcsán megkezdődött a kiszagdák kiszorítása a hatalomból. A kiszagdapárt elleni támadást Rákosi Mátyás azzal indokolta, hogy csapást kell mérni a reakció itt megbúvó elemeire.
- ⁶ ÁBTL 4.1 A-1363/4. 27–28.
- ⁷ Uo. 49–50.
- ⁸ Uo. 49–50.
- ⁹ Uo. 58–59.
- ¹⁰ A titkos operatív technikai rendszabályok és módszerek alkalmazásának történetébe ad – többek között – betekintést: Farkas Vladimír: *Nincs mentség.* Budapest, 1990, Interart Stúdió, 113–116, 119–124.
- ¹¹ A későbbiekben is hivatkozott normák (parancsok, utasítások, stb.) megtalálhatók az ÁBTL 4.2 Parancsgyűjteményben.
- ¹² A BM Kollégiuma 1953. december 29-ei ülésén tekintette át a levéllenőrzést végző, BM XII. Osztály munkáját, amely az imperialista országokkal kapcsolatot tartó magánszemélyek postai küldeményeit és a belföldi levélforgalom egy részét ellenőrizte. A napi országos levélforgalom (kb. 400000 db) 3–4 %-át voltak képesek ellenőrizni. Megállapították, hogy az osztály feladatainak csak egy részét képes ellátni, mivel hiányzik a vezetéshez szükséges postai szaktudás, módszerei bizonytalanok, technikailag elmaradtak. A Kollégiumi ülés határozata szerint: „A levéllenőrzési munkát az eddigi tömegellenőrzési módszer mellett – főképp a külföldi ellenőrzésnél – minőségi munkává kell változtatni.” Egyidejűleg elhatározták, hogy „időszakonként meg kell szervezni egy-egy területi egység (megye, kerület, stb.) lakossága politikai hangulatának felderítése végett az adott terület küldeményeinek ellenőrzését.” Részletesen lásd A *Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953–1956.* 1. kötet. Összeállította, a jegyzeteket készítette és a bevezető tanulmányt írta Kajári Erzsébet, szerkesztette Gyarmati György és S. Varga Katalin. Budapest, 2001, Történeti Hivatal, 469–483.
- ¹³ A BM Kollégiumának 1953. szeptember 22-ei ülése tárgyalta a „Javaslat tudományos módszerek alkalmazására a hálózati és technikai munkában” című előterjesztést, amely szerint a BM szervei nem tudtak lépést tartani a követelményekkel, mivel nem fordítottak kellő gondot az ellenség módszereinek és tevékenységének folyamatos tanulmányozására. Ezért úgy döntöttek. létrehoznak egy „szakirodát”, amely összegyűjti, rendszerezi és feldolgozza a tapasztalatokat. Az Operatív Technikai Osztály azt a feladatot kapta, hogy dolgozza ki saját területén a műszaki fejlesztés tervét a híradástechnika, a telefon, a rádió, a szobalehallgatás, a fotó, a vegyészeti, az iratkészítés, a rádióelhárítás, a rejtjelfejlesztés területén, valamint határozza meg azokat a feladatokat, „melyekkel a tudomány és technika legfrissebb eredményeinek felhasználásával alá tudja támasztani a hálózati munkát”. A *Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953–1956.* 1. kötet... 191–200.
- ¹⁴ A BM Államvédelmi Kollégiuma 1956. február 22-ei ülésén ismét áttekintette a BM XII. (Levéllenőrző) Osztály munkáját, de ott határozat nem született. Részletesen lásd: A *Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953–1956.* 3/1. kötet. Összeállította, a jegyzeteket készítette Kajári Erzsébet, szerkesztette Gyarmati György és S. Varga Katalin. Budapest, 2006, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 291, 332–342.
- ¹⁵ A IX/8. rendszabály alkalmazásának konkrét kérdését is érinti Szücs Zoltán: Egy rosszul lefolytatott Ü[gynöki] B[jizalmas] Ny[omozás] és annak következményei című esettanulmányában. *Államvédelmi Szemle*, [1956] II. évf. 4. sz. 22–27. (ÁBTL 4.1 A-3013/6.)
- ¹⁶ ÁBTL 1.5. Egyesített Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek iratai.
- ¹⁷ A kulccsal és zárral kapcsolatos akciókkal kapcsolatosan ír le egy konkrét és problémás esetet Látos István: Egy titkos házkutatás előkészítése során történt dekonspiráció c. dolgozatában. *Államvédelmi Szemle*, [1955] I. évf. 5. sz. 43–45. (ÁBTL 4.1 A-3013/3.)
- ¹⁸ www.abtl.hu/iratok/forrasok/konspiracios_szab
- ¹⁹ A büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. tvr.
- ²⁰ Az 1960-as évek ezirányú tapasztalait foglalta össze Peták Pál: Az operatív és speciális technikai eszközök és módszerek alkalmazása c. dolgozata. Lásd a Tanulmányok 56. kiadványban. Kiadta: a BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség [Budapest] 1969. (ÁBTL Könyvtár).
- ²¹ A parancs részleteinek feldolgozásával foglalkozik Turtegin Szergely: *A titkos operatív technikai rendszabályok alkalmazása.* [Budapest] 1974. Megvitatta és kéziratként elfogadta a Rendőrtiszti Főiskola Állambiztonsági Tanszéke (ÁBTL Könyvtár).
- ²² „A 0017/1971. sz. BM Parancsban foglaltak megvalósítása érdekében, a 3/e. és 3/r. rendszabályoknak a vizsgálati munkában történő titkos alkalmazására – a feladatok sajátosságaira tekintettel” adta ki 1977. június 14-én a 7/1977. intézkedését Weber Gyula ezredes, a III/1. Osztály vezetője (ÁBTL 4.2).
- ²³ ÁBTL 4.2 A BM III/3. Osztály vezetőjének 1/1987. (III. 12.) intézkedése a K-ellenőrző munka sajátosságaiból adódó konspirációs és biztonsági szabályok betartásáról szólt, összefüggésben a BM III. Főcsoportfőnökség konspirációs és biztonsági szabályzatának végrehajtásával a K-ellenőrzés területén.

²⁴ A parancs részletesebb feldolgozását adja Sasvári Endre: *Az operatív technikai rendszabályok és módszerek fogalma, alkalmazásuk célja és módja című ideiglenes jegyzete*. [Budapest] 1986. (ÁBTL Könyvtár).

²⁵ A parancs elrendelte, hogy a „BM III/V. Csoportfőnökség a BM III. Főcsoportfőnökség rendelkezésére álló operatív-technikai eszközökről vezessen országos nyilvántartást.” (ÁBTL 4.2)

²⁶ A miniszteri parancs előírásainak hatékony végrehajtását szolgálta a BM III/4. Osztály vezetőjének 1/1984. (IV. 25.) körlevele a szubjektív jelentésekről és a 3/e objektum térképekről. „A III/4. Osztály »felvevő« és »feldolgozó« állománya a 3/a és 3/e operatív technikai rendszabályok figyelése és feldolgozása során sokirányú információhoz jut a célszemélyre és a 3/e objektum »életére« vonatkozóan. Ezek egy része nem szerepel a napi »rendszabály jelentésben«, [...] Az ily módon menetközben nem továbbított *operatív tartalmú* tapasztalatokat, megfigyeléseket az ellenőrzési szakaszban vagy annak befejezésekor »szubjektív jelentésben« összegeztük és küldtük meg [...]. A »szubjektív jelentések« készítése mellett a jövőben új szolgáltatással szeretnénk segíteni az operatív szervek munkáját a 3/e objektumokról ún. »3/e objektum térképek« készítésével.” A körlevél mellékleteként kiadott 1/1984. osztályvezetői intézkedés a szubjektív jelentések készítésének rendjével, a 2/1984. intézkedés az objektum térképek készítésének rendjével foglalkozott. (ÁBTL 4.2)

²⁷ Bikki István: Titkos állambiztonsági eszköztár. *Rubicon*, 2007/3. sz. 36–37.

²⁸ Az egyidejűleg kiadott 6001/1975. (VI. 2.) MT határozat a katonai hírszerző tevékenység szabályozásáról szolt. E határozat szerint a „Magyar Népköztársaság állambiztonságának összehangolt rendszerében a Honvédelmi Minisztérium Vezérkarának Felderítő Csoportfőnöksége [...] katonai hírszerző feladatokat teljesít”, illetve a „Felderítő Csoportfőnökség együttműködik a Belügyminisztérium Állambiztonsági Főcsoportfőnökség szerveivel, feladataikat – az egységes rendelkezésekre figyelemmel – egymást segítve végzik”. www.abtl.hu/iratok/forrasok/1975_6000, illetve www.abtl.hu/iratok/forrasok/1975_6001.

²⁹ Az operatív eszközök és módszerek körét a Minisztertanács elnökhelyettesének 1/1975. utasítása határozta meg, közte a rejtett operatív technikai lehallgatást vagy a postai küldemények titkos ellenőrzését. www.abtl.hu/iratok/forrasok/1975_1.

³⁰ Az Országgyűlés által 1990. január 25-én elfogadott és február 14-én kihirdetett és hatályba lépő törvény elfogadását valószínűleg erőteljesen felgyorsította az 1990. január 5-én kiobbant ún. Dunagate-ügy. Ezen a napon az SZDSZ és a FIDESZ sajtótájékoztatóra hívta az újságírókat az egykori Bányász moziba, ahol arról tájékoztattak, hogy az állambiztonság 1989. október 23-a, a köztársaság kikiáltása óta is alkotmányellenesen gyűjt adatokat az ellenzéki politikusokról, pártokról, illetve jogellenesen semmisíti meg az iratait.